

ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՍՊՈՐՏԻ ԵՎ ՍՇԱԿՈՒՅԹԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՌՈՒԲԻԿԵ ԵՂՈՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԹԻՎ 1 ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՂ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ՝ Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի
ձևավորումը առարկայի դասավանդման ընթացքում

ՄԵՆԹՈՐ ՈՒՍՈՒՑԻՉ՝ ՆԱՐԻՆԵ ՎԱՍԻԼՅԱՆ

ՀԵՏԱԶՈՏՈՂ ՈՒՍՈՒՑԻՉ՝ ՆԱԶԻԿ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Արմավիրի մարզի Արմավիրի N 4 ավագ դպրոց

ԱՐՄԱՎԻՐ 2022

Բովանդակություն

Ներածություն.....	3
Գրականության ակնարկ :Արժեքներ.....	4
Ազգային և համամարդկային արժեքների հարաբերակցությունը և կարևորությունը նոր սերունդների դաստիարակության գործում.....	10
Եզրակացություն.....	15
Գրականության ցանկ.....	17

Ներածություն

Հետազոտական աշխատանքս կրում է «Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը առարկայի դասավանդման ընթացքում» վերնագիրը: Թեման ընտրելիս հաշվի եմ առել թեմայի արդիականությունը և ժամանակակից հասարակության առջև ծառայած մի շարք կարևորագույն խնդիրներ: Արդի հասարակության համար կարևորագույն խնդիրներից է բարոյական, ազգային հասարակական նորմերի ճիշտ արժևորումը և նոր սերունդների դաստիարակության գործում դրանց կիրառումը:

Յուրաքանչյուր ոք, ով ուսուցչի կոչմամբ մուտք է գործում կրթական միջավայր, ունի իր ուսերին դրված առաքելություն՝ այն է կրթելու և դաստիարակելու հայրենիքին և պետությանը արժանի, պատվախնդիր, բարոյական, ազգային և ավանդական արժեքները համամարդկային արժեքների համադրմամբ առաջնային և բարձր պահող անհատներ:

Յուրաքանչյուր անձի արժեքային համակարգի ձևավորման հիմքում դրվում է ճշմարտությունը և սերը: Ի սկզբանե երեխայի մեջ պետք է սերմանել սեր հայրենիքի և ազգի նկատմամբ, իսկ ժամանակի ընթացքում այդ սերը պետք է մեծացնել և ավելացնել:

Կարևոր արժեք է համարվում ճշմարտությունը, հատկապես բարու և գեղեցիկի հետ կապվելիս:

Անձի մասին կարելի է դատել նրան առավել բնորոշ արժեքներով, որոնք գոյացնում են անձի ներաշխարհը: Իսկ ինչ վերաբերվում է ազգային արժեքներին, դրանք բախտորոշ նշանակություն ունեն և ձևավորվում են պատմական զարգացման ընթացքում, կազմում ներկա կեցության հիմքը և բնականոն գոյության և անխափան զարգացման երաշխիքը:

Ժամանակակից աշխարհում տեղի ունեցող որա կական և բովանդակային բազմաթիվ փոփոխություններ կարծես մարտահրավերներ են ստեղծում արժեքային համակարգում՝ կշեռքի մի նժարին դնելով ազգային ավանդական արժեքները, մյուսին՝

«ԱՐԲԻՆՎԱԿՈՐ ԷՍ ՊԵ» համամարդկային

արժեքները:

Նման մարտահրավերների առկայության պայմաններում երիտասարդ սերնդի՝ նախնիներից ժառանգած արժեհամակարգի մասին մակերեսային գիտելիքների կամ բացարձակ չիմացության հետևանքով ազգային արժեքները հաճախ մղվում են երկրորդական պլան. դյուրին և հեշտ են դառնում համաշխարհայնացման կործանարար պահանջները: Վերջիններս, բացասական ազդեցություն են ունենում երիտասարդ սերնդի ինքնության, կենսակերպի և արժեհամակարգի վրա: Ի տարբերություն նախորդ ժամանակաշրջանի մերօրյա ազգային առաքիներություններից շատերն այլ ընկալում են ձեռք բերել, փոխվել են նաև արժեքային պատկերացումները: Ազգային և էթնոմշակութային առանձնահատկությունները որոշ չափով մղվել են հետին պլան, վտանգելով և մշակութային ինքնությունը խոցելի դարձնելով արտաքին տեղեկատվության համար:

Հետևաբար արդի մարտահրավերների պայմաններում պետության ամրապնդման համար չափազանց կարևոր է ոչ միայն ժամանակակից քաղաքական և տնտեսական հարաբերություններն ու օրենքներն ըմբռնող, այլև ազգային մտածողություն և հայեցի դաստիարակություն ունեցող սերնդի կերտումը:

Ահա այսպիսի բարդ իրավիճակում պետք է կարողանանք ճիշտ իրականացնել երեխաների կրթությունը և դաստիարակությունը: Ուստի սահմանելով որոշ սկզբունքներ, առաջ շարժվենք ըստ այդմ՝ առանցքային դերում պահպանելով ազգային արժեքների գերագուն դերը համամարդկային արժեքների համատեքստում:

21-րդ դարը հումանիզմի դրսևորման, տեխնիկական առաջընթացի, գիտական ուսումնասիրությունների, տեղեկատվական մեծ հոսքի և զարգացման մի դարաշրջան է, որտեղ ձևավորվում, դաստիարակվում և զարգանում է մեր օրյա էթնոկիրը:

Ահա, ելնելով այս համատեքստից առաջ եմ քաշում հետևյալ հարցադրումները՝

Արդյո՞ք ընտանիքը դիտարկվում է որպես ազգային արժեք, որքանո՞վ է մեծ դրա կարևորությունը երեխայի դաստիարակության գործում.

Ինչպիսի՞ն է ժամանակակից սերունդը, ի՞նչ պահանջմունքներ և հետաքրքրություններ ունի, ինչպիսի՞ արժեհամակարգով է առաջնորդվում.

Ելնելով նոր ժամանակների մարտահրավերներից՝ ինչպե՞ս պետք է իրականացնել

«ԱՐԲԱՆՈՒՄ» ՎԿ կրթությունը դպրոցում, որպեսզի և՛ համամարդկային և՛ ազգային արժեքները

Արժեքը, աշխարհի յուրահատուկ ընկալումն է, որը ձևավորվում է ոչ միայն ձեռք բերված գիտելիքի և ինֆորմացիայի, այլև սեփական կենսափորձի հիման վրա:

Մշակույթը խիստ կապված է մարդու արժեհամակարգի հետ: Նեղ իմաստով՝ արժեքը մարդու համար իրի, առարկայի կամ երևույթի դրական նշանակությունն է: Արժեքը մարդու վերաբերմունքն արտահայտող ցուցանիշ է, որի կարևոր կատեգորիաներից են՝ հավատն ու սերը:

Հավատը ծնում է հույս և մղում մարդուն ապրելու, ստեղծելու, արարելու: Հավատը դառնում է կողմնորոշիչ մարդու կյանքի և գործունեության համար: Մարդիկ քանի դեռ ապրում են՝ հավատում են, քանի դեռ հավատում են՝ ապրում են:

Սերը մյուս մարդկանց հետ միավորվելու ձգտումն է: Սիրո մեջ միավորվում են մարդու արժեքային պատկերացումները: Այն բաղկացած է մի քանի մակարդակներից: Այլասիրությունը ուրիշին սիրելու, իսկ եսասիրությունը սեփական անձը սիրելու երևույթն է:

Նաև կան սիրո առանձնացված դրսևորումներ: Օրինակ սերը անհավասարների միջև, երբ միայն տալիս ես՝ առանց վերադարձի ակնկալիքի: Սիրո այդ ձևն անվանում են մայրական:

Հաջորդը սերն է հավասարների միջև, երբ ինչքան տալիս, նույնքան ստանում ես: Օրինակ՝ եղբայրական սերը:

Հաճախ արժեք է համարվում ճշմարտությունը, հատկապես բարու և գեղեցիկի հետ կապվելիս: Ճշմարտությունը միայն որոշակի սոցիալ-մշակութային պայմաններում է ձեռք բերում արժեքային նշանակություն, իսկ գոյաբանական և իմացաբանական իմաստներով ըմբռնված ճշմարտությունը արժեքաբանորեն չեզոք են: Կյանքում հաճախ ճշմարտությունը զոհաբերվում է արժեքներին: Արժեքները բավարարում են սուբյեկտի կենսական պահանջմունքները և իմաստավորում են կյանքը: Անձի մասին կարելի է դատել նրան առավել բնորոշ արժեքներով, որոնք գոյացնում են անձի ներաշխարհը: Իսկ ինչ վերաբերում է ազգային արժեքներին, դրանք բախտորոշ նշանակություն ունեն և ձևավորվում են պատմական զարգացման ընթացքում, կազմում ներկա կեցության հիմքը և բնականոն գոյության ու անխափան զարգացման երաշխիքը: Ազգին հատուկ

արժեքներն արտացոլվում են նրա ինքնագիտակցությանը տարբեր ձևերում՝ արվեստի,

փիլիսոփայության, բարոյականության, կրոնական պատկերացումների բանահյուսության մեջ: Ազգի արժեհամակարգը պետք է յուրացնի յուրաքանչյուր անհատ հանրության մեջ բնականոն գործելու համար:

Այսպիսով անհրաժեշտ է տարբերակել արժեք-միջոց և արժեք-նպատակ հասկացողությունները. Օրինակ՝ «իշխանությունը», մի բան է որպես միջոց, մեկ այլ բան որպես՝ նպատակ, նմանապես փողը և փառքը: Երբ իշխանությունը, փողն ու փառքը դառնում են անձի գերագույն արժեք, դա հիվանդագին և ախտածին երևույթ է, մինչդեռ որպես միջոց դրանք համարվում են կյանքի ընդունելի ու անհրաժեշտ տարրեր:

Արժեքները ընդհանուր համոզմունքներ են, որ անհատն ունի այն ցանկալի նպատակների վերաբերյալ, որոնց պետք է ձգտել կյանքում: Դրանք գործողության շարժառիթ են և նաև ծառայում են որպես ուղենիշային սկզբունքներ՝ որոշելիս, թե ինչպես գործել: Արժեքների ավելին են, քան կոնկրետ գործողությունները և համատեքստերը, և դրանք ունեն նորմատիվ հրահանգավորման բնույթ՝ ներկայացնելով, թե ինչ է պետք անել կամ մտածել բազմաթիվ տարբեր իրավիճակներում: Արժեքները չափանիշներ կամ չափորոշիչներ են առաջարկում այլոց գործողությունները գնահատելու, կարծիքները, մոտեցումներն ու վարքը հիմնավորելու, այլընտրանքներից որևէ մեկն ընտրելու, վարքագիծը պլանավորելու և այլոց վրա ազդելու համար:

Առանձնացնենք նաև արժեք-արժանիքները, որոնք անձի համար ոչ միայն կենսականորեն անհրաժեշտ բարիք են, այլ նաև ցանկալի հատկություն: Արժեք-արժանիքների ըմբռնումը կարևոր է «անհատ-ազգ» փոխհարաբերությունների կարգավորման առումով: Բոլոր անձնային հատկությունները հանդիսանում են տվյալ անձի արժանիքները, մասնավորապես «հաստատակամություն», «աշխատասիրություն», «համբերատարություն» և այլն: Պետք է տարբերակել ազգային արժանիքներ հասկացողությունը, որում առանձնանում է ազգային-պետական միաբանության ապահովումը: Միաբանության ապահովման մեջ վճռորոշ դեր են խաղում երեք հիմնական արժեք-արժանիքներ՝ արժանապատվություն, արդարամտություն, աշխատասիրություն:

«ԱՐԺԱՆԱԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ»

Արժանապատվությունը սեփական <<Ես>>-ի արժեքի գիտակցումն է: Դա անձի վարքի, արարքների, իրավունքների գնահատականն է, անձի ինքնագնահատականը:

Ազգային արժանապատվությունը սեփական ազգի արժանիքների, վաստակի, իրավունքների գիտակցումն է, ինքնահարգանքը՝ որպես ազգի ներկայացուցիչ:

Արդարամտությունը այլոց ճշմարիտ, արդարացի գնահատումն է: Եթե արժանապատվությունը անձի հարգանքն է իր հանդեպ, ապա արդարադատությունը հարգանքն է ուրիշների հանդեպ: Այսպիսով արդարամտությունը ոչ միայն անդրադառնում է մեր սեփական ինքնագնահատականի վրա, այլ նաև ազդում է դրա վրա:

Աշխատասիրությունը աշխատանքի հանդեպ անձի դրական վերաբերմունքն է: Այն բացառիկ կարևորություն ունի և առաջընթացի գլխավոր նախադրյալն է: Վերը նշված արժեք-արժանիքները խիստ փոխկապակցված են և դրանցից յուրաքանչյուրի բացակայությունը հանգեցնում է որևէ էական խնդրի առաջացման:

Յուրաքանչյուր ազգի կայունության և անկախության կարևոր երաշխիքն է ճիշտ ազգային արժեքային համակարգի ստեղծումն և պահպանումն է:

Ազգային արժեքային համակարգի գլխավոր նպատակը կայացած անհատներ դաստիարակելն է: Օրինակ՝ ինչ-որ մեկը կարող է պատասխանատու, ինքնաբավ և քաղաքականապես քաջատեղյակ քաղաքացի լինել տոտալիտար դիկտատուրայի պայմաններում, եթե նրա դատողությունների, որոշումների և գործողությունների հիմքում համաժողովրդական արժեքների շարք է դրված: Այսպիսով այս շրջանակի մոդելում պարունակված արժեքներն ընկած են ժողովրդավարական կարողությունների անմիջապես սրտում և առանցքային նշանակություն ունեն այդ կարողությունների բնութագրման համար:

Արժեքների մի մեծ խումբ հիմնված է այն ընդհանուր համոզմունքի վրա, որ բոլոր անհատներն ունեն հավասար արժեք ու հավասար արժանապատվություն, հավասար հարգանքի արժանանալու և մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների նույն շարքից օգտվելու իրավունք, և պետք է համապատասխան վերաբերմունքի արժանանան: Այս համոզմունքը ենթադրում է, որ մարդու իրավունքները համամարդկային են, անօտարելի ու անբաժանելի և առանց

տարբերակման տարածվում են բոլորի վրա . մարդու իրավունքներն ապահովում է

«ԻՐԱՎԱՆՈՐ ԵՍՆԻ» պաշտպանությունների նվազագույն շեմ, որը շատ կարևոր է մարդկանց՝ արժանապատիվ կյանքով ապրելու համար, և մարդու իրավունքներն աշխարհում ապահովում են ազատության , հավասարության , արդարության և խաղաղության այս առանցքային հիմքը:

Արժեքների հաջորդ այլ խումբ հիմնված է այն ընդհանուր համոզմունքի վրա, որ հարկ է դրական վերաբերվել, գնահատել ու փայփայել այլ մշակութային պատկանելիություններին, մշակութային փոփոխականությանն ու բազմազանությանը և տեսակետների, կարծիքների ու գործելակերպի բազմազանությանը: Այս համոզմունքը ենթադրում է , որ մշակութային բազմազանությունը կարևոր արժեք է հասարակության համար , մարդիկ կարող են սովորել և օգուտ քաղել այլոց բազմակարծությունից, մշակութային բազմազանությունը պետք է խթանել և պաշտպանել, պետք է ոգևորել մարդկանց, որ շփվեն միմյանց հետ՝ անկախ մշակութային տարբերությունների մասին իրենց ընկալումներից, իսկ միջմշակութային երկխոսությունից պետք է օգտվել հասարակության մեջ որպես հավասարների՝ միասին ապրելու ու ժողովրդավարական մշակույթը զարգացնելու համար:

Արժեքների մեկ այլ խումբ հիմնված է մի խումբ համոզմունքների վրա առ այն , թե հասարակություններն ինչպես պետք է գործեն և կառավարեն ներառյալ այն համոզմունքները, որ բոլոր քաղաքացիները պարտադիր պետք է հնարավորություն ունենան հավասար կերպով մասնակցելու հասարակությունը կարգավորող օրենքների սահմանման և ստեղծման ընթացակարգին: Բոլոր քաղաքացիները հասարակության ներսում պետք է ակտիվորեն մասնակցեն ժողովրդավարական գործընթացներին, թեև որոշումները պետք է կայացվեն մեծամասնության կողմից, սակայն նաև պետք է ապահովվել արդարացի և հավասար վերաբերմունք բոլոր տեսակի փոքրամասնությունների նկատմամբ, սոցիալական արդարությունը, անկողմնակալությունը և հավասարությունը պետք է աշխատեն հասարակության բոլոր մակարդակներում:

Այսպիսով պետք է հաշվի առնել, որ մշակույթն ու արժեքը չեն նույնանում, բայց և այնպես մշակույթում ստեղծված լավագույն հատկանիշը արժեքն է: Այն անհատներն ու

ազգերը, ոոնք ապրում են արժեքների գերակայությամբ բարձր ոգեղեն հատկանիշներով

ապրող ազգեր և անհատներ են, իսկ երբ նվազում են արժեքները վրա է հասնում ոգու սովը: Ոգեղենությունը պետք է հատուկ լինի բոլորին, հատկապես՝ մտավորականությանը, որը համարվում է ազգի ինտելեկտուալ խիղճը:

Ամփոփելով արժեքների ուսումնասիրման տարաբնույթ ասպեկտները մենք տեսնում ենք , որ արժեքների հայեցակարգի վրա հիմնված հետազոտությունները կարող են վերաբերվել մարդկային կյանքի տարբեր ոլորտների: Արժեքները առանցքային են մարդկային մտքի , զգացմունքների և վարքագծի մեջ: Դրանք մշակույթի անքակտելի մաս են կազմում , և , հետևաբար արժեքների միջմշակութային հետազոտությունները թույլ են տալիս հասկանալ մշակութային տվյալ ժամանակաշրջանի բնորոշ խնդիրները: Տարբեր տեսաբաններ օգտագործում են տարբեր մշակութային չափումներ՝ ինդիվիդուալիզմ-կոլեկտիվիզմ, ֆեմինիստություն-մասկուլինություն, ներդաշնակություն, հավասարություն և այլն, որոնց բազմազանությունը թույլ է տալիս վեր հանել արժեքներով պայմանավորված հասարակական առանձնահատկությունների ամբողջ համախումբը:¹

¹ Անձի հոգեբանության տեսական և կիրառական հարցեր, ԵՊՀ, Երևան, 2016թ. էջ236:

Ազգային և համամարդկային արժեքների հարաբերակցությունը և կարևորությունը նոր սերունդների դաստիարակության գործում

Ժամանակակից աշխարհում տեղի ունեցող որակական, բովանդակային բազմաթիվ փոփոխություններն իրենց անմիջական գործունեությունն են ունենում անձի ձևավորման, արժեքային համակարգի փոփոխման, սոցիալականացման վրա: Սոցիալական ինստիտուտները երբեմն դժվարանում են իրականացնել իրենց գործառույթները, քանի որ տեղի է ունեցել բարոյամշակութային արժեքների վերախմաստավորում: Անձի սոցիալականացման տարբեր փուլերի ընթացքում խոր հակասություններ են ստեղծվում համամարդկային և ազգային, հասարակական և անձնային արժեքների միջև: Տարիքային շրջաբաժանմանը զուգընթաց փոփոխվում են բարոյամշակութային արժեքները, որոնք ուղղակիորեն արտահայտվում են անձի աշխարհայացքում, դաստիարակավածության, կրթվածության, զարգացվածության մակարդակում, վարքագծում, հաղորդակցական մոդելներում:² Համաաշխարհայնացմամբ պայմանավորված հասարակական արժեքների ձևավորման հիմքում ընկած քաղաքական, տնտեսական, մշակութային, կրոնական և այլ գործոններ երբեմն խոչընդոտում են անհատի անձի ներդաշնակ և լիարժեք ձևավորմանը:

Ամեն մի ժողովրդի կյանքում դաստիարակության խարիսխը, մարդկային բանականության հաստատման համար միակ ճշմարիտ ճանապարհը այնպիսի քաղաքացու ձևավորումն է, որն իր մեջ կկրի իր իսկ ազգին հարիր, իր նախնիներից ժառանգած ազգային արժեքները: Վերջիններս մարդու խմբային ինքնության բոլոր դրսևորումներում դիտարկվում են որպես «ամենահիմնարարն ու տարողունակը»: Անընդհատ վերափոխվող հասարակության պայմաններում փոխվում են անցյալի

² Մարգարյան Ա.Ա., Համամարդկային և ազգային արժեքները սոցիալական տարբեր ինստիտուտներում, հոդված, ԵՊՀ, Իջևան, 2019թ.

«ԱՐԲԱՆՈՒՄ» ԷՊ ՊԿ մշակութային արժեքների բովանդակության և նշանակության մասին մոտեցումներն ու նրանց փոխանցման մեթոդները: Հետևաբար նոր մոտեցումներ մշակելու խնդիր է ծագում, անհրաժեշտություն է առաջանում յուրացնելու ժամանակակից մշակութային միջավայրը ձևավորող մշակութային ժառանգության բանալիները: Այս հանգամանքն ավելի է բարդացնում ազգային արժեքների պահպանության խնդիրը, որի լուծման հարցը դրված է ինչպես պետության, այնպես էլ յուրաքանչյուր քաղաքացու առջև: 21-րդ դարը հումանիզմի դրսևորման, տեխնիկական առաջընթացի, գիտական ուսումնասիրությունների, տեղեկատվության մեծ հոսքի և զարգացման մի դարաշրջան է, որտեղ ձևավորվում, դաստիարակվում և զարգանում է մերօրյա էթնոկիրը: Ինչպիսի՞ն է ժամանակակից սերունդը, ի՞նչ պահանջունքներ, հետաքրքրություններ ունի, ինչպիսի՞ արժեհամակարգով է առաջնորդվում: Գաղտնիք չէ, որ յուրաքանչյուր սերունդ ունի իր կատարելատիպը, ըստ որի էլ չափվում են արժեքներն ու նպատակները: Սերունդներն օղակ են անցյալի ու ապագայի միջև և ապահովում են ինչպես տվյալ ժամանակաշրջանին բնորոշ արժեքների հաջորդականությունը, այնպես էլ՝ փոփոխումը: Լիարժեք էթնոկրի անձի ձևավորման, նրա սոցիալականացման գործընթացը պատմական տարբեր ժամանակներում տարբեր է եղել՝ պայմանավորված տարատեսակ հանգամանքներով և սկսած տվյալ ժամանակին բնորոշ պատմական իրադարձություններով ու ավարտած մարդկային մտածելակերպի բարդ և անկառավարելի փոփոխություններով: Այս տեսանկյունից 21-րդ դարն էլ բացառություն չէ: Անկախացման տարիներին Հայաստանին պատուհասած երկրաշարժը, Արցախյան գոյամարտը, սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամը և քաղաքական արտաքին ու ներքին բազում գործոններն ունեցան իրենց տխուր հետևանքները՝ պարարտ հող ստեղծելով բացասական տարաբնույթ երևույթների աշխույժ գործունեության համար: Նման մարտահրավերների առկայության պայմաններում երիտասարդ սերնդի՝ նախնիներից ժառանգած արժեհամակարգի մասին մակերեսային գիտելիքների կամ բացարձակ չիմացության հետևանքով ազգային արժեքները հաճախ մղվեցին երկրորդական պլան. դյուրին և հեշտընկալ դարձան համաշխարհայնացման կործանարար պահանջները: Վերջիններս բացասական ազդեցություն ունեցան երիտասարդ սերնդի ինքնության,

«ԱՐԹԻՎԱԿԱՆՔ Է՝ ՎԵ՛» կենսակերպի ու արժեհամակարգի վրա: Ի տարբերություն նախորդ դարաշրջանի՝ մերօրյա ազգային առաքինություններից շատերն այլ ընկալում են ձեռք բերել, փոխվել են նաև արժեքային պատկերացումները: Այսինքն՝ էթնոմշակութային առանձնահատկությունները որոշ չափով մղվել են հետին պլան՝ վտանգելով և մշակութային ինքնությունը խոցելի դարձնելով արտաքին տեղեկատվության համար: Վերոնշյալ խնդրի հաղթահարման գործը դրված է նոր սերնդի ուսերին: Որքան փոփոխական են խնդիրները, այնքան կայուն է դրանք լուծելու անհրաժեշտությունը: Ուստի այս սերունդը տարբերվում է ոչ միայն առաջադիր խնդիրներով, այլև վերջիններս հաղթահարելու եղանակներով ու արդյունքներով: Հետևաբար, արդի մարտահրավերների պայմաններում պետականության ամրապնդման համար չափազանց կարևոր է ոչ միայն ժամանակակից, քաղաքական-տնտեսական և շուկայական հարաբերություններն ու օրենքներն ըմբռնող, այլև ազգային մտածողություն ու հայեցի դաստիարակություն ունեցող սերնդի կերտումը: Այսօրինակ իրավիճակներում անփոխարինելի է սոցիալական տարբեր ինստիտուտների դերակատարությունն ազգային-ավանդական արժեքների պահպանման, փոխանցման գործում: Վերջիններս այն հենասյուներն են, որոնք ապահովում են մտավոր ներուժով հարուստ սերունդ ունենալու, ազգային և համամարդկային մշակութային արժեքները պահպանելու և սերնդեսերունդ փոխանցելու, արժեքային կայուն հայացքներ ունեցող, ազգին նվիրված քաղաքացիներ դաստիարակելու, կրթելու գործընթացը: Սոցիալական ինստիտուտների հիմնական նպատակը տիրող մշակութային արժեքների փոխանցումն է: Դրանով երեխան ոչ միայն ձևավորվում ու զարգանում է, այլև հարմարվում է հասարակական կյանքին՝ ձեռք բերելով անհրաժեշտ գիտելիքներ, կարողություններ, հմտություններ, վարքագծային նորմեր, ծանոթանալով և յուրացնելով ազգային և համամարդկային մշակույթը:³

Սոցիալական ինստիտուտների մեջ անգնահատելի է ընտանիքի դերը՝ որպես մարդկության կողմից պատմական երկարատև զարգացման ընթացքում ստեղծված մեծագույն արժեք: Ընտանիքը ոչ միայն տվյալ ժամանակաշրջանի մշակույթի կրողն է, այլև փոխանցողը: Ներընտանեկան ավանդույթներն ու սովորույթներն օգնում են հայեցի

³ Ա. Ն. Սարգսյան, Մշակույթի տեսություն, Եր., 2003, էջ 29:

«ԱՐԲԱՆՎՈՐ Է՝ ՆԻ» դաստիարակություն տալ գալիք սերունդներին՝ նրանց մեջ ձևավորելով ազգային ինքնագիտակցության ոգի: Ինքնության հարցը ներընտանեկան միջանձնային փոխհարաբերություններում դրսևորվում է հենց ազգային ինքնագիտակցության, մայրենի լեզվին տիրապետելու, պապենական արմատները ճանաչելու, Հայ առաքելական եկեղեցու պատկանելության և ազգային սովորույթների պահպանման գործընթացներում: Ընտանիքում է երեխան առաջին անգամ հաղորդակցվում մշակութային արժեքներին, յուրացնում հասարակական վարքագծային նորմեր, կանոններ, իրականացվում երեխայի առաջնային սոցիալականացումը, հարմարումը կյանքին: Գաղտնիք չէ, որ յուրաքանչյուր ժամանակաշրջան առանձնանում է իր սերնդին բնորոշ առանձնահատկություններով, նախասիրություններով, կողմնորոշումներով, և ավագ սերնդի կողմից ընդունված հասարակական կյանքի որոշ նորմեր կարող են տարբերվել հաջորդ սերնդի հայացքներից: Վերջիններս արագ հարմարվում են նոր իրավիճակին՝ ձևավորելով արժեքային նոր համակարգ, որը արմատապես կարող է տարբերվել նախորդից: Ինչ խոսք, հասարակությունը չի կարող զարգանալ միայն պահպանողականության հիմքի վրա, քանի որ անընդհատ գալիս է նորը՝ համալրելով եղած արժեքները: Պարզապես քայլելով ժամանակին համընթաց, հաղորդակից լինելով համամարդկային արժեքներին՝ անհրաժեշտ է առաջնայնությունը տալ ազգայինին:

Նոր սերնդի արժեհամակարգի ձևավորման, կրթության և դաստիարակության գործում լուրջ անելիքներ ունի նաև հայ դպրոցը, որի գերնպատակն է կերտել բարոյական, ազգային արժեքներով օժտված, ազգային նկարագիր ունեցող սերունդ: Այս նպատակն իրագործելու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ու կատարելագործել ոչ միայն հայրենի և համաշխարհային գիտությունների ճյուղերը, այլև մանկավարժության անցյալի ժառանգությունն ու նրա ժամանակակից փորձն ու մեթոդաբանությունը: Պատահական չէ արևմտահայ մանկավարժ Նիկողայոս Զորայանի մտահոգությունը, թե «ինչու համար դաստիարակութիւնը չի յաջողիլ ազգին մէջ, կամ ինչ ընելու է, որ ազգային դպրոցներն առաջ երթան»⁴: Եվ ինքն էլ պատասխանում է իր հարցադրմանը՝ առաջարկելով վերակառուցել դպրոցը՝ մոտեցնելով այն ազգային ակունքներին,

⁴ Ա. Գևորգյան, Ազգային կրթության դերն ու նշանակությունը սովորողների հայեցի դաստիարակության գործընթացում, Եր., 2002, էջ 65:

«ԱՐԲԻՆՎՈՐ» ԷՊ ՍՊԿ

բարձրացնելով հասարակության կենսամակարդակը և դպրոցները համալրելով մասնագիտական բարձր ունակություններ ունեցող մանկավարժ-դաստիարակներով: Հետևապես, ժամանակակից դպրոցի կարևորագույն առաքելություններից մեկն էլ երեխայի մեջ իր ազգին բնորոշ բարոյական և հոգևոր արժեքների ձևավորումն ու զարգացումն է: Նրա խնդիրն է պահպանել և փոխանցել այն արժեքները, որոնք ժառանգել ենք մեր նախնիներից, և որը մեր անխառն ինքնատիպությունն է համաշխարհային մշակույթի բազմերանգության ու բազմազանության մեջ: Այս խնդրում որպես գործիքակազմ մեծ դերակատարություն ունի ժողովրդական բանահյուսությունը՝ իր ժանրային բազմազանությամբ, որը կարող է երիտասարդ սերնդի ազգային ինքնության, բարոյական դաստիարակության գործընթացը դարձնել առավել արդյունավետ՝ հաշվի առնելով նրա ունեցած բարոյադաստիարակչական մեծագույն արժեքը: Ուստի 21-րդ դարի դպրոցում դաստիարակության և կրթական գործընթացի ճիշտ կազմակերպման համար շատ կարևոր են ոչ միայն համամարդկային, այլև հայրենի մշակույթի բարձրարժեք ստեղծագործությունների ուսումնասիրումն ու ուսուցումը: Այդ ստեղծագործություններում արտահայտված են մեր ժողովրդի հոգեկերտվածքը, աշխարհընկալումը, մարդասիրական գաղափարներն ու գալիքի երազանքները: Հայ ժողովրդի ավանդույթներում է, որ վառ կերպով արտացոլված են մեր ազգի ազգային հավաքական բնույթը, անդրդվելի կամքը, ներքին զորությունն ու հնարավորությունները, ապրելու, վերածնվելու և հարատևելու ունակությունը, ազգերի պատմության մեջ իր արժանի տեղն ունենալու ձգտումը: Այս ամենն է, որ անհրաժեշտ է ավանդել ժամանակակից էթնոկրիին: Այդպես նա պիտի հասնի այն գիտակցության, որ հասարակական կյանքի առաջընթացը պայմանավորված է համախմբվածությամբ, գիտելիքների բարձր մակարդակով ու մշակութային արժեքների ոչ միայն ստեղծմամբ, այլև պահպանմամբ: Սերունդ, որը կկարողանա շարունակել ազգային լավագույն ավանդույթները, աշխարհին ու մարդկությանը ցույց տալ իր մշակութային հարստությունն ու բարոյահոգեբանական արժանիքները:

Ինչպիսի գործողություններով եմ պատրաստվում հետազոտական աշխատանքս կյանքի կոչել: Առաջնային է հայոց պատմության դասաժամի ընթացքում կիրառել վերը

«ԱՐԲԻՆԱՆԻՐ» ԼՍ ՎԿ
 նշված միջոցներն ու մեթոդները: Ներքևում կներկայացնեմ դասի պլանի նմուշ,
 որը կօգնի սովորողի արժեհամակարգի ձևավորմանը:

Դասի պլան 1

Ուսուցիչ՝ Նազիկ Պետրոսյան
 Առարկա՝ Հայոց պատմություն
 Դասարան՝ 11

Թեմա	Հայ ժողովուրդն առաջին աշխարհամարտի տարիներին
	Ինքնապաշտպանական հերոսամարտերը 1915 թ.
Օգտագործվող նյութեր	Դասագիրք, տետր, "Արևմտահայության մեծ եղեռն և հայերի ինքնապաշտպանական մարտերի քարտեզը", հատվածներ Մ. Արզումանյանի "Հայաստանը 1914–1917 թ.թ." գրքից, և Գուրգեն Մահարու "Այրվող այգեստաններ" վեպից, նկարներ, SՏS, պաստառներ, լրացուցիչ գրականություն, տեսաֆիլմ
Ամբողջական Պատկեր Դասի նպատակը	Ներկայացնի՝ Ա. մակարդակ - ինքնապաշտպանական մարտերի, դրանց կազմակերպիչների ու մասնակիցների անձնուրացության ու խիզախության, ինչպես նաև հերոսամարտերի հետևանքների նշանակությունների մասին : Բ. Մակարդակ - Մահմանել հերոսամարտերի հիմնական Իրադարձությունները , կենտրոնները ,տարեթվերը ,գործիչներին Գ. Մակարդակ - Վերլուծել ինքնապաշտպանական մարտերի պատճառներն և հետևանքները , բացահայտել դրանց էությունը , համեմատել 1894 -1896 թ.թ. ինքնապաշտպանական մարտերի հետ , գտնել տարբերությունները , առանձնացնել բնորոշ գծերը , կատարել ընդհանրացում , ցույց տալ կոտորածների և ինքնապաշտպանական կռիվների միջև եղած տրամաբանական կապերը
Վերջնարդյունք	Աշակերտը կկարողանա գիտակցել ,որ 1915 թ-ը ոչ միայն մեծ ողբերգության , այլև հերոսական մաքառումների տարի է՝ հանուն ֆիզիկական գոյության և արժանապատվության , Ընթնել ցեղասպանության դատապարտման և ճանաչման գործընթացի նշանակությունը մեր ժողովրդի պատմական ճակատագրում Ընդունել 1915 թ.-ի հերոսամարտերը որպես թուրքական բռնությունների ու կոտորածի դեմ ուղղված պոռթկում , որպես ինքնապաշտպանության դրսևորում Հասկանա ,որ միայն զենքը ձեռքին հնարավոր է հասնել հաղթանակի՝ պատվավոր մահը գերադասելով ստրկական կյանքից Գնահատել և արժևորել ինքնապաշտպանական կռիվների դերն ու նշանակությունը հայ ժողովրդի գոյատևման համար մղված պայքարում Նպաստել աշակերտների մտքի , կամքի վճռականության և համառության զարգացմանը ,ընդլայնել նրանց մտահորիզոնը

<p>Գործողություններ</p> <p>Ժամ / 45</p>	<p>Պլանավորած ՈԻԳ Ռազմավարություններ</p> <p>Կարճ դասախոսություն , Խմբային աշխատանք, Հարցաշար – աղյուսակ Քննարկման հարց ,հայտորոշիչ թեստ</p>	<p>Առանցքային հարցեր</p> <p>Հիմնական ստուգումներ /հանձնարարության վերջնարդյունքը նպաստում է Դասի նպատակին</p>
<p>Ընթացքը 5 րոպե Խթանում</p> <p>Իմաստի ընկալում 25 րոպե</p> <p>Անրադարձ 7 րոպե</p>	<p>Դասախոսությամբ ներկայացնել նյութը ; Բացատրել հանձնարարությունը</p> <p>Դսարանը բաժանել խմբերի և տալ առաջադրանք խմբերին : Առաջադրանքը ավարտելուց հետո լսել խմբերին</p> <p>Հայտորոշիչ թեստով ստուգել , թե որքանով յուրացվեց թեման</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Երբ տեղի ունեցավ Ձեյթունի ապստամբությունը 2. Առաջին ինքնապաշտպանական մարտերը երբ և որտեղ տեղի ունեցան 3. Երբ սկսվեց Մուշի հայության ինքնապաշտպանական մարտերը 4. Ինչքան բնակչություն ուներ Սասունը և քանիսը մասնակցեցին ինքնապաշտպանական մարտերին 5. Սուետիայի հայերի ինքնապաշտպանական մարտերի պատմական նշանակությունը
		<p>Առարկայի չափորոշչային նվազագույն պահանջները կատարելու համար սովորողը պետք թ իմանա ` 1. Ինքնապաշտպանական մարտերի ժամանակագրությունը 2. Կազմակերպիչներին 3. Ինքնապաշտպանական մարտերի պատմական նշանակությունը</p>
<p>Գնահատում 5 րոպե</p>	<p>Միավորային , ձևավորող</p>	

Տնային առաջադրանք 3 րոպե	Կազմել հարցաշար աղյուսակ . " Ինչու 1915 թ.- ի ապրիլի 24-ը	
--------------------------	--	--

ՕՐԿԱ ԴԱՍԻ ՊԼԱՆ

Ուսուցիչ՝ Նազիկ Պետրոսյան

-----/-----/----- թվական

Առարկա	Հայոց պատմություն
Դասարան կիսամյակ	11 դասարան, 2րդ կիսամյակ
Թեմա	Հայկական հարցը 1912-1914թթ.
Օգտագործվող նյութեր	Դասագիրք, աշխատանքային տետր, քարտեզ / Ռ՝ Թադևոսյան, Արևմտյան Հայաստանը 1941 թ., Եր., 2007/ատլաս/Բ. Հարությունյան Բ-մաս էջ 69/ՏՀՏ գործիքներ, պատառ, նկարներ
Ամբողջական Պատկեր Դասի նպատակը	<p><i>Ա մակարդակ</i> - Սահմանել Հայկական հարցի բովանդակությունը 1-ին աշխարհամարտի նախօրեյին</p> <p><i>Բ մակարդակ</i> – Նկարագրել հայ ժողովրդի ազգային ձգտումները, Պաշտպանի այն տեսակետը ,որ ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ դաժան, անմարդկային կամ անձը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի</p> <p><i>Գ մակարդակ</i> – Վերլուծել ,ճանաչել և գնահատել հայ քաղաքական և հոգևոր գործիչներին ,որոնք Եվրոպական և Ռուսական կառավարությունների առջև պաշտպանում էին հայկական հարցը; Արտահայտել սեփական գաղափարները և արժեքները վիճարկելու ցանկություն</p>
վերջնարդյունքը	<p><i>Ա մակարդակ</i> – Կկարողանա հիշել Արևմտյան Հայաստանում բարենորոգումներ անցկացնելու վերաբերյալ Ռուս-Թուրքական համաձայնագրի տարեթիվը և կկարողանա թվարկել այն դրական փոփոխությունները , որոնք նախատեսվում էին բարենորոգումների և Ռուս-Թուրքական համաձայնագրի շրջանակներում:</p> <p>Կկարողանա մատչելի կերպով ներկայացնել իր ասելիքը</p> <p><i>Բ մակարդակ</i> –Կկարողանա բնութագրել հայկական հարցի լուծմանը նպաստող գործոնները, և մի քանի գործիչների այդ ուղղությամբ կատարած աշխատանքները , 1ին աշխարհամարտից առաջ ստեղծված ռազմաքաղաքական ճամբարների ռուսական և եվրոպական երկրների քաղաքականության մասին: Ինդրի հանդիպելիս կփորձի հասկանալ, թե ինչն է եղել դրա առաջացման պատճառը</p> <p><i>Գ մակարդակ</i> – Կկարողանա գնահատել հայ ժողովրդի ,նրա հոգևոր և քաղաքական գործիչների հայրենանվեր գործերը՝ հայկական հարցին լուծում տալու համար, կկարողանա համեմատել փաստերը, վերլուծել, առժևորել հայկական հարցի վերաբացման և նշանակաւությունը և արդիականացնել թեման:</p>

	Կկարողանա քննադատորեն անդրադառնալ անցյալի փորձին՝ հետագա առաջընթացի համար:																				
Դասի ընթացքը և մեթոդները	<p>T –ա ձև ,m-աձև աղյուսակներ , գծային ուղիղ,մտազրոհ դասախոսություն ԳՈՒՍ մեթոդ:</p> <p>5 ր.-ողջունել աշակերտներին,կատարել հաշվառում,տնային առաջադրանքների ստուգում,անհասկանելի հարցերի քննարկում;</p> <p>5 ր. -Նախորդ դասի ամփոփում ,մտազրոհ</p> <p>4-5 ր. – գծային ուղիղի միջոցով գրատախտակին գրել կարևոր թվերը,իրադարձությունները,որոնք կապ ունեն հայկական հարցի հետ(1856թ. Ղրիմի պատերազմ,Արևելյան հարց,1877-1878թթ.,Սան Ստֆանո,16 և 25-րդ հոդվածներ,Բեռլինի կոնֆերանս,61-րդ հոդված, Մայիսյան ծրագիր,1894-1896թթ.,հայկական կոտորածներ,1908թ.,երիտթուրքեր, և այլն):Աշակերտները պետք է գրառումնր անեն իրենց տետրերում:</p> <p>20ր.- քարտեզի վրա ցույց տալով Թուրքիայի տարածքը և հայաբնակ վիլայեթները,սեղմ դասախոսել այնուհետև խմբերով աշխատել m-աձև և T-աձև աղյուսակներով:</p>																				
Խմբային աշխատանք	<table border="1" data-bbox="459 853 1369 1088"> <tr> <td>Հայկական ծրագիր</td> <td>Ընդհանրություն</td> <td>Թուրքական ծրագիր</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> <table border="1" data-bbox="459 1122 1369 1330"> <tr> <td>1913թ. Հունիսի 4-ի ռուսական բարենորոգումների ծրագիրը</td> <td>1914թ. Հունվարի 26-ի ռուս-թուրքական համաձայնագիրը</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> </tr> </table>	Հայկական ծրագիր	Ընդհանրություն	Թուրքական ծրագիր										1913թ. Հունիսի 4-ի ռուսական բարենորոգումների ծրագիրը	1914թ. Հունվարի 26-ի ռուս-թուրքական համաձայնագիրը						
Հայկական ծրագիր	Ընդհանրություն	Թուրքական ծրագիր																			
1913թ. Հունիսի 4-ի ռուսական բարենորոգումների ծրագիրը	1914թ. Հունվարի 26-ի ռուս-թուրքական համաձայնագիրը																				
Ամփոփում	Ամփոփելով գրել ռուսական բարենորոգումների և ռուս- թուրքական համաձայնագրի կարևոր կետերը և կազմակերպել քննարկում,որի արդյունքում աշակերտները գնահատվում են :																				
Տերմիններ և հիմնական գաղափարներ	Հայկական հարց,հայ-ազգային կենտրոնական բյուրո,դիվանագիտական հարաբերություններ,բարենորոգումների ծրագիր:																				
Գնահատում	Միավորային գնահատում,գնահատվում են առավել ակտիվություն ցուցաբերած աշակերտները																				
Տնային առաջադրանք	Ցուցաբերել տարբերակված մոտեցում ,պատասխանել դասարքերի թեմայի հարցերին,լրացուցիչ տեղեկություններ հավաքել այդ ժամանակաշրջանի հասարակական , քաղաքական և հոգևոր գործիչների մասին,կազմել պատասխաններ:																				
հարցեր	Փասստերի համադրմամբ և հարցերով վեր հանել հայկական հարցի պատմական նշանակությունը և արդիականությունը:																				

Եզրակացություն

Այսպիսով, ամփոփելով հետազոտական աշխատանքս եկա այն համոզման, որ յուրաքանչյուր ազգի կայունության և անկախության կարևոր երաշխիքն է ճիշտ ազգային արժեքային համակարգի ստեղծումը և պահպանումը: Ազգային արժեքային համակարգի գլխավոր նպատակը կայացած անհատներ դաստիարակելն է: Վերջիններս այն հենասյուներն են, որոնք ապահովում են մտավոր ներուժով հարուստ սերունդ ունենալու, ազգային և համամարդկային մշակութային արժեքները պահպանելու և սերնդեսերունդ փոխանցելու, արժեքային կայուն հայացքներ ունեցող, ազգին նվիրված քաղաքացիներ դաստիարակելու, կրթելու գործընթացը: Երեխան ոչ միայն ձևավորվում ու զարգանում է այլև հարմարվում է հասարակական կյանքին ձեռք բերելով անհրաժեշտ գիտելիքներ, կարողություններ և հմտություններ, վարքագծային նորմեր, յուրացնելով ազգային և համամարդկային մշակույթը: Ժամանակակից հասարակության կարևոր խնդիրներից է ազգային և համամարդկային արժեքների համադրումն ապահովելը, իհարկե առաջնային դիրքը

«ԱՐԺԵՔ-ՆՈՒՐ» ԷՊ Վերապահելով ազգային արժեքներին: Մյուս տեսանկյունից

հասարակությունը չի կարող զարգանալ միայն պահպանողականության հիմքի վրա, քանի որ անընդհատ գալիս է նորը՝ համալրելով եղած արժեքները: Պարզապես քայլելով ժամանակին համընթաց, հաղորդակից լինելով համամարդկային արժեքներին՝ անհրաժեշտ է առաջնայնությունը տալ ազգայինին: Արժեքները առանցքային են մարդկային մտքի, զգացմունքների վարքագծի մեջ:

Ազգային արժեքների մեջ անգնահատելի է ընտանիքի դերը՝ որպես մարդկության կողմից պատմական երկարատև զարգացման ընթացքում ստեղծված մեծագույն արժեք: Ընտանիքը ոչ միայն տվյալ ժամանակաշրջանի մշակույթի կրողն է, այլև փոխանցողը: Ընտանեկան ավանդույթներն ու սովորույթներն օգնում են հայեցի դաստիարակություն տալ երեխային՝ նրա մեջ ձևավորելով ազգային ինքնագիտակցության ոգի: Ոգեղենությունը պետք է հատուկ լինի բոլորին հատկապես՝ մտավորականությանը, որը համարվում է ազգի ինտելեկտուալ խիղճը: Ընտանիքում է երեխան առաջին անգամ հաղորդակցվում մշակութային արժեքներին, յուրացնում հասարակական վարքագծային նորմեր: Երեխան ընտանիքում է ձևավորում ազգային ինքնագիտակցություն, լսում և սովորում մայրենի լեզուն, ճանաչում և պահպանում պապենական արմատները, Հայ առաքելական եկեղեցու պատկանելությունը և ազգային սովորույթները:

Արժեհամակարգի ձևավորման, կրթության և դաստիարակության գործում լուրջ անելիքներ ունի նաև հայ դպրոցը, որի գերնպատակն է կերտել բարոյական, ազգային արժեքներով օժտված, ազգային նկարագիր ունեցող սերունդ: Այս նպատակն իրագործելու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ու կատարելագործել ոչ միայն հայրենի և համաշխարհային գիտությունների ճյուղերը, այլև մանկավարժության անցյալի ժառանգությունն ու նրա ժամանակակից փորձն ու մեթոդաբանությունը:

Յուրաքանչյուր սերունդ ունի իր կատարելատիպը, ըստ որի էլ չափվում են արժեքները ու նպատակները: Սերունդները օղակ են անցյալի ու ապագայի միջև, և ապահովվում է ինչպես տվյալ ժամանակաշրջանին բնորոշ արժեքների հաջորդականությունը և փոխանցումն հետագա սերունդներին:

Գրականության ցանկ

1. Գևորգյան Ա., Ազգային կրթության դերն ու նշանակությունը սովորողների հայեցի դաստիարակության գործում, Երևան 2002թ:
2. Սարգսյան Ա.Հ., Մշակութային տեսություն, Երևան 2003:
3. Երևանի պետական համալսարան, Անձի հոգեբանության տեսական և կիրառական հարցեր, Գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան, 2016:
4. Սարգսյան Ա.Ա. Համամարդկային և ազգային արժեքները սոցիալական տարբեր ինստիտուտներում, ԵՊՀ, հոդված, Իջևան, 2019:
5. Լրամշակումը՝ Ա.Նազարյան, Հանրակրթական ավագ դպրոցի չափորոշիչ և ծրագրեր , Երևան , 2009
6. Ա.Ղուկասյան , Հայոց պատմություն , Ուսուցչի ձեռնարկ , Երևան , 2013

